

mat nyelvi jelenségei példaértékűek, és azt világítják meg, hogy a magas műveltségi szintű németek és zsidók asszimilálódása nem járt német—magyar nemzetiségi ellentétekkel, míg ugyanez például magyar—szlovák, majd 1918 után és napjainkban szlovák—magyar szempontból megannyi nemzetiségpolitikai, kisebbségi feszültséggel párosul.

Budapest „1867-ben még szinte német város volt; 1900—1910-ig a lakosságnek kb. 50%-a német, 23%-a zsidó, kb. 20%-a magyar és 7%-a szlovák volt. Mégis... a németek és a zsidók kiterjedt asszimilációja révén a „budapesti” nyelv egyre inkább tért hódított.” Ez a budapesti nyelv már feladta a nyílt és zárt *e* hang közötti különbséget, és igen sok idegen szót, szerkezetet használt — és használ. Mollay Károly joggal idézte Bárczi Gézát, aki szerint „a magyar anyanyelvűnek még nem mondható, de már magyarul beszélő társadalomban... egész sereg német szó... németes fordulat honosodott meg. Ez a körülmény a teljes elmagyarosodás után is bizonyos ingadozó, tágabb lelkiismeretű nyelvrészeket teremtett.”

Ugyanígy „árulkodik” manapság például a szlovák nyelv főként Pozsonyban és Kassán, a két rohamosan elszlovákosodott nagyvárosban, ennek feltárása azonban még várta magára.

Nyomárkay István A magyar és szerbhorvát nyelv kapcsolata című tanulmányának első részében déli nyelvszomszédaink átadó funkcióját bizonyítja a jog és államigazgatás területén (asztalnok, király, megye, pecsét, tömlőc, zálog stb.), majd a magyar nyelv hatását mutatja be a szerbhorvatra, és külön fejezetet szentel a horvát nyelvújítás magyar mintáinak, mindenekelőtt az oktatási, a közigazgatási és jogi, a vasúti és postai, valamint a katonai szókincsben.

Rot Sándor A magyar—ukrán nyelvi kölcsönhatás kialakulása előtt az ősmagyar—órosz nyelvi kapcsolatokat elemezte. Külön fejezetet szánt a kárpátukránok neveire, megállapította, hogy „a magyar—ukrán és ukrán—magyar nyelvi érintkezések kölcsönhatása

hozzájárult... az érdekes kárpáti típusú 'nyelvi szövetség' (Sprachbund) kialakulásához”.

Tudós professzoraink megtették a magukét, mutatják az utat a szomszédainkkal kapcsolatos előfeltételek, információhiány mérsékléséhez. Hasznos lenne, ha a kötet szívesen vállalt kötelező irodalom lenne minden bölcsész számára.

Karol Wlachovsky a magyar—szlovák prózafordítás történetének immár „abszolút első helyezettje”. Tucatnyi kötete, antológiája, megannyi elő- és utószava, lektorálása, szerkesztői munkája irodalmunk világviszonylatban is egyik legjelentősebb tolmácsolójává avatja. Életmű ez immár, szolgálat, elsősorban saját nemzetének. Hitvallása szerint olyan jellegű magyar művekkel kell gazdagítani a szlovák irodalmat, amelyek művészi felfogása, stílusa hiányzik hazájában, ezért termékenyítően hathat az ottani alkotókra. Választását két évtizedes munkásságában mindig ez a szempont vezette, sohasem a divat vagy a politikum, vagy akár az üzleti siker. És soha nem riadt vissza a lehetetlennek tűnő nyelvi feladatok megoldásától. A szlovákiai magyar Grendel Lajos vagy éppen Kosztolányi Dezső lehet a példa erre, de nem kevesebb fordítói bravúr legutóbb megjelent Örkény-kötete — *Mladomanelia na mucholapke* — Nászatások a légyapáron — amelyben az „öt-percesek” is olvashatók immár szlovák nyelven.

Wlachovsky rendszerint nem csupán fordít, hanem maga írja a jegyzeteket, elő- és utószavakat kötetéhez, és mindenekelőtt válogat is. Örkény-kötetének végén így fogalmaz: „... arra törekedett, hogy mosollyal lefegyverezzen és nevetéssel felszabadítson”. Szüksége is van erre a szlovák és a magyar művelődésnek egyaránt.

Mindhárom kötet megalkotói nemes hivatást teljesítenek: magyarok, csehok, szlovákok és más szomszéd népek egymás megismerését, megértését, szeretetét, azaz Európába térését munkálják.

Káfer István

Zene

Menuhin Budapesten

Májusban két hangverseny is adott Budapesten Yehudi Menuhin. Az elsőn karmesterként szerepelt, a Philharmonia Hungaricát vezényelte. Manapság elég gyakori jelenség, hogy hangszeres szólista vagy énekes vezényelni kezd, bár általában a korábban elért színvonalat nem tudja megtartani. Menuhin nem kifejezetten rossz karmester, a tempóválasztás

mindannyiszor ideális volt, a mozdulatai jellegzetes hegedűmozdulatoknak látszottak, vállból kifelé indította behajlított jobb karját, a balt viszont alig használta. Figyelmét, ez talán nem meglepő, elsősorban a vonóskarra fordította, akik meglehetősen jók is voltak, a szürkén, fénytelenül játszó, gyakran hibázó fúvósokhoz képest.

Öröm volt a hangverseny második részében Doráti Antal 2. szimfóniáját hallani. Jellegzetes karmester-zeneszerző alkotást ismerhetünk meg: a megnövelt zenekart a szerző igyekszik minél jobban kihasználni, a szokásos koncertéletben észrevétlen hangszerek kapnak látványos szólókat, egyáltalán az egész mű erőteljesen hangszeres ihletésű. Látványos és viruóz zenedarabról van szó, bár feltehető-

leg nem abból a fajtából, amelynek a fílvételét a hallgató újra és újra fölteszi a lemezjátékjára.

Menuhin második fellépésére a Zeneakadémián került sor, ahol Frank Martin, az 1974-ben elhunyt svájci zeneszerző Polyptyque című művének hegedűszólóját játszotta, majd ráadásaként két tételt Bach E-dúr partitájából. Keserű élmény volt. Mai állapotában Yehudi Menuhin rossz hegedűs, legfeljebb romja egy hajdani virtuóznak. Ujjai lassúak, elnehezdedtek, a vonót túlságosan mereven kezeli, fűrészel, hibásan és hamisan játszik. Amennyire az előadásból meg lehetett ítélni, Frank Martin műve meglehetősen üres, közhegyekkel zsúfolt kompozíció, amelyet hasztalan próbált a szerző úgy hitelesíteni, hogy a tételeknek programot adott. A cím ugyanis egy Sienában látott képsorozatra utal, amely Krisztus életét ábrázolja a jeruzsálemi bevonulástól a feltámadásig. Kénytelen vagyok bevallani, hogy számomra mind a hat tétel a megostorozást idézte föl.

Szomorú volt a csodálatos hangszer hogyan fordul szembe a játékosal. A szép és erős hangú Stradivari, amely valamikor a sikerek egyik forrása volt, most sértődötten jelzett, fölérősfített és nyomatekősfított minden apró hibát, bizonytalanságot. Egyszerűen nem vett tudomást a zenén kívüli szempontokról.

A közönség viszont igen. Mindkét est nagy sikert, tapsvihart, ovációt hozott, és érthetően. Valószínűleg utójára hallhattuk Menuhint, aki mégis csak a század egyik jelentős művésze volt. A hallgatóság nem feledkezett meg arról sem, hogy idős és valóban tiszteletreméltó embert láthatott, de talán még politikai okok is szerepet játszottak a lelkesedésben. Menuhin 1930-ban látogatott el először Magyarországra, és azóta is eljött, bizonyos időközönként. Látogatásai során láthatta az országot és annak lakosságát mindenféle állapotban, a teljes reménytelenségtől az erkölcsi zuhlottságon át a jelenlegi óvatos reménykedésig. Most az ötvenhatos menekültek által alapított zenekar élén jött el, és láthatta, hogy az egész ország olyan, mint egy ötvenhatos menekült: szabadsága (talán) van, csak éppen a nadrágja lyukas. Talán nem véletlen, hogy az utóbbi időben először lehetett látni magyar koncertteremben a rossz emlékű vastaps (egyelőre nem helyett, csak) mellett nyugati stílusú „standing ovation”-t, felállva ünneplést.

Akik most látták először, azok számára Yehudi Menuhin már a múlt, egy törekény, kopasz, madárfejű, nagyon tiszta öregember, hegedűvel.

Fáy Miklós

Video

Kes

Húsz év után szomorúsággal vegyes örömmel csodálkozhatunk rá a kiváló, sajnos kevésbé ismert angol filmrendező, Ken Loach munkájára. Az öröm *Kes* című filmje tiszta emberségének szól. Az a világ, amely ebben az 1969-ben készült műben megjelenik, manapság fájón hiányzik a nemzetközi filmművészetből. Az angol, a grúz, a cseh új hullám hangja ez. Az a — ma már szinte hihetetlen — természetesség, amellyel a mindennapokat szöfléjták meg a hatvanas évek legkiválóbb alkotói. Szemléletében Menzellel, Formannal rokon a *Kes* hangja, költői, mint Vlácil korabeli *Fehér galambjái*, ugyanakkor, narrációjá a hazai, angol hagyományokhoz, a higgadt, fegyvelmeztet realizmushoz kapcsolódik, távol Anderson néhol mesterkéltsarkazmusától, Karel Reisz és a korai Richardson mellé sorakozva.

Ami Loach pályáján mégis különös: az a hűség az egyszerűséghez. Az angol új hullám „nagyjai” (Schlesinger, Richardson, Reisz) javarészt Amerikában folytatták pályafutásukat, soha meg sem

közelítve első munkáik színvonalát. Loach nem tartozott, s ma sem tartozik az emblematicus rendezők közé. Mégis, Magyarországon legutójjára bemutatott filmje — *Tekintetek és mosolyok* — világos gondolatmenetével, keresetlen, hitelesen kidolgozott szituációival, letisztult formanyelvével bizonyosan jelentősebb, mint a nagynevű kollégáinak munkái az elmúlt húsz évben összesen.

A szomorúságra is a film ad okot. Nagyon keserű történet pereg a szemünk előtt: egy fiú felnőtté válása. Egy általános iskolából éppen kinövő kamaszé, akire az észak-angliai kisvárosban a kietlen bányászors, a hétfégi duhajkodások, a sívárnak tetsző „csajosások”, a mindennapok száraz közepszerűsége vár. Elszigeteltsége, magányossága, kívülállása társadalmi szinten jelenik meg (nem képes sem az iskola, sem a környezete kínálta kvázi-közösségbe való beilleszkedésre), ő maga viszont ezt ontológiai síkon éli meg. Elsajátította a kvázi-közösséghez tartozás mímelésének technikáit, kifejlesztette magában a képességeket, amelyek révén különállása és az őt körülvevő, kedvére nem való világgal szembeni érdektelensége nem lepleződik le. Valójában ő az egyetlen teljes ember környezetében, s hozzá olyan ember, aki felmérni képes, hogy a teljesség megőrzéséért vívott küzdelmében súlyos, talán megsemmisítő vereségre van ítélve.